

ПРЕДМЕТИ ЗБРОЇ РОСІЙСЬКОГО ТА РАДЯНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У МУЗЕЇ ЯК ЗАСІВ ІДЕОЛОГІЧНОГО ТИСКУ

Андрій Прокіп,

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник
Львівського історичного музею

На прикладі роботи Львівського історичного музею (ЛІМ) та відділу «Музей–Арсенал», висвітлено вплив російської ідеологічної агресії радянського періоду на практично усі ділянки духовного життя українців, у тому числі, й на музейне середовище. З'ясовано, що через домінуючі у музейних експозиціях предмети російського та радянського походження (зокрема, предмети зброї у відділі «Музей–Арсенал»), тоталітарна система цілеспрямовано нав'язувала українцям брехливі російсько-радянські міфи та стереотипи.

Ключові слова: музейне середовище, музейний предмет, експозиція, зброя, відділ «Музей–Арсенал», тоталітаризм, російсько-радянський ідеологічний тиск.

The influence of the Russian ideological aggression of the Soviet period on practically all areas of the spiritual life of Ukrainians, including the museum environment, is highlighted on the example of the work of the Lviv History Museum (LHM) and the Museum-Arsenal department. It has been found that, through dominant items in museum exhibits, items of Russian and Soviet origin (in particular, weapons in the Museum-Arsenal department), the totalitarian system deliberately imbued Ukrainians with false Russian-Soviet myths and stereotypes.

Keywords: museum environment, museum subject, exposition, weapons, Museum-Arsenal department, totalitarianism, Russian-Soviet ideological pressure.

У радянську епоху комуністична тоталітарна система намагалася за допомогою різноманітних засобів методично знищувати національну свідомість українців й виховувати покірних системі «радянських людей». Це завдання почало успішно реалізовуватися уже з вересня 1939 року, щойно Західна Україна опинилася під російсько-радянською окупацією й тут на всю потужність «запрацював» тоталітарний механізм.

Головним завданням радянського тоталітаризму стало руйнування і перебудовування на радянський лад усього культурно-мистецького простору Західної України, у тому числі її музейного середовища. Так, 8 травня 1940 року, Рада Народних Комісарів УРСР своєю постановою ліквідувала Національний музей ім. короля Яна III у Львові та Музей історії Львова й об'єднала дві установи в один Львівський історичний музей (ЛІМ).

Після Другої світової війни, з колекції зброї ЛІМу російські окупанти вилучали найбільш цінні культурно-історичні пам'ятки та передавали їх в інші музеї СРСР. Всього було вилучено понад 400 предметів зброї, які надійшли у практично всі історичні музеї Української РСР. Деякі речі передавалися до музеїв Білоруської РСР, до РРФСР (Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки), зокрема до Москви та Ленінграда [3].

Водночас, з метою посилення російсько-радянської присутності у музейному просторі Західної України, фонди та експозиції ЛІМу стали інтенсивно наповнюватися дорадянськими російськими та радянськими предметами зброї з музеїв Росії, головним чином з Москви і Ленінграда.

Зразки російської та радянської зброї, озброєння, військового спорядження різних історичних періодів надходили до ЛІМу переважно з Державного історичного музею Москви, Державного Ермітажу в Ленінграді, Артилерійського музею у Ленінграді.

Особливо активно процес насичення експозицій та фондів ЛІМ російськими пам'ятками зброї відбувався у 1940-1950-х роках. Так, у 1948 р. з Держав-

ного історичного музею Москви, ЛІМ отримав кавалерійський пістолет зразка 1809 р. (З-2109), Росія (Тула), російську гвинтівку системи Крнка (З-2325) [2], кістень (З-1728), бойову сокиру ХІІІ ст. (З-1751) [1] та ін.

Упродовж 1954–1955 років, колекція ЛІМу поповнилася такими зразками зброї з російських музеїв, як, наприклад: еспонгон з гербом Росії ХVІІІ ст. (З-1754), що надійшов з Державного історичного музею Москви (переданий до ЛІМ у 1954 р.) [1], російський піхотний пістолет ХІХ ст. (З-2101) з Державного історичного музею Москви (переданий у 1954 р.), російський офіцерський пістолет (З-2100) з ленінградського Державного Ермітажу (переданий у 1955 р.), російський піхотний пістолет зразка 1809 р. (З-2107) з Державного Ермітажу (переданий ЛІМ у 1955 р.), російський піхотний пістолет зразка 1809 р. (З-2108) з Державного Ермітажу (переданий у 1955 р.), піхотна рушниця ХVІІІ ст. (З-2326) з Державного Ермітажу (передана ЛІМ у 1955 р.), піхотна рушниця ХVІІІ ст. (З-2329) з Державного Ермітажу (передана ЛІМ у 1955 р.), рушниця піхотна (З-2331) з московського Державного історичного музею (передана ЛІМ у 1954 р.), рушниця піхотна (З-2335) з Державного Ермітажу (передана ЛІМ у 1955 р.), рушниця піхотна зразка 1808 р. (З-2336) з Державного історичного музею Москви (передана ЛІМ у 1954 р.), рушниця піхотна (З-2338) з Державного історичного музею Москви (передана ЛІМ у 1955 р.) і т. д. [2].

З метою популяризації радянських «здобутків» у ЛІМі створили окремий відділ «Історії радянського суспільства». Експозиції інших відділів ЛІМ також повинні були у всякий спосіб пропагувати псевдогероїчне російське та радянське минуле.

Не залишався поза увагою і відділ ЛІМ «Музей–Арсенал», який після кількарічної реконструкції відкрили 18 травня 1981 р. Саме у цьому році комуністична влада планувала гучно відсвяткувати 725-річний ювілей Львова й відреставрована пам'ятка архітектури ХVІ ст. – Міський арсенал – мала продемонструвати «особливу турботу» радянських чиновників у питанні задоволення культурних потреб громадян міста [6, с.4].

Практично все тодішнє радянське керівництво Львова та області було присутнє на його відкритті. Часопис «Ленінська молодь» 19 травня 1981 р., устами Т. Ніколаєнка – автора статті «Арсенал» – новий львівський музей, у дусі тодішньої радянської патетики, повідомляв наступне: «Учора, у Міжнародний день музеїв, у Львові відкрито «Арсенал». З цієї нагоди відбувся мітинг трудящих міста. Його відкрив голова виконкому Ленінської райради депутатів трудящих В. Летюга. На відкритті виступив також секретар Львівського міськкому компартії А. Борзенко, начальник обласного управління культури В. Висоцький. Право відкрити новий музей – перерізати червону стрічку було надано голові міськради В. Пехоті та першому секретареві Ленінського райкому компартії України Ю. Курапову. В церемонії відкриття взяли участь перший секретар Львівського міського комітету компартії України В. Секретарюк, голова облпрофради Г. Пижик, завідуючий відділом культури обкому компартії України М. Божко, секретар Львівського міськкому партії А. Тавпаш, секретар Ленінського РК КПУ З. Гіптерс, перший секретар обкому комсомолу В. Жипа, заступник голови виконкому Львівської міськради І. Панцюк, секретар облпрофради М. Вахула, представники громадськості» [4, с.1].

Звичайно, що експозиція нового музею мала відповідати тодішнім ідеологічним установкам й, відповідно, не могла обійтися без речей російського та радянського походження, кількість яких в експозиції перевищувала кількість предметів зброї з інших країн світу.

У музейній експозиції відділу «Музей–Арсенал» російська присутність була досить відчутною. Відвідувачам надавалася можливість оглянути понад 40 експонатів з Росії, СРСР із загальної кількості більше 500 предметів експозиції.

Уявлення про те, які саме предмети, пов'язані з Росією, СРСР демонструються в основній експозиції відділу «Музей–Арсенал» можна скласти з наступних даних:

- Шабля кавалерійська, Росія, поч. XIX ст., №3-657, зал №1, вітрина №3;
- Шабля кавалерійська, Росія, 1832 р., №3-656, зал №1, вітрина №3;
- Шабля кавалерійська, Росія, 1916 р., №3-650, зал №1, вітрина №3;
- Шашка офіцерська, Росія, 1909-1916 рр., №3-690, зал №1, вітрина №3;
- Шашка козака, Росія, 1911 р., №3-1677, зал №1, вітрина №3;
- Шашка драгунська, Росія, кін. XIX ст., №3-648, зал №1, вітрина №4;
- Кіраса офіцерська, Росія, XIX ст., №3-3493, зал №1, вітрина №4;
- Бердиш, Росія, XVI-XVII ст., №3-1266, зал №1, вітрина №4;
- Бердиш, Росія, XVI-XVII ст., №3-1276, зал №1, вітрина №4;
- Бердиш, Росія, XVII ст., №3-1280, зал №1, вітрина №4;
- Сокира абордажна, Росія, XVIII ст., №3-1333, зал №1, вітрина №4;
- Револьвер системи Наган, Росія (Тула), 1911 р., №3-2186, зал №1, вітрина №7;
- Рушниця піхотна, Росія (Тула), 1807 р., №3-2319, зал №1, вітрина №8;
- Штуцер т. зв. «літніхський», Росія. 1856 р., №3-2320, зал №1, вітрина №8;
- Гвинтівка драгунська, Росія (Тула), 1850 р., №3-2325, зал №1, вітрина №8;
- Гренадерка, Росія, II пол. XVIII-поч. XIX ст., №3-2381, зал №1, вітрина №8;
- Гренадерка, Росія, II пол. XVIII-поч. XIX ст., №3-4262, зал №1, вітрина №8;
- Гренадерка, Росія, II пол. XVIII-поч. XIX ст., №3-4263, зал №1, вітрина №8;
- Гренадерка, Росія, II пол. XVIII-поч. XIX ст., №3-4265, зал №1, вітрина №8;
- Каска уланська, Росія, 1825-1855 рр., №Шр-195, зал №1, вітрина №8;
- Каска кірасирська. Росія, II пол. XIX ст., №Шр-212, зал №1, вітрина №8;
- Каска офіцерська. Росія, XIX ст., №Шр-171, зал №1, вітрина №8;
- Гвинтівка піхотна системи Крнка. Росія (Іжевськ), 1869 р., №3-2325, зал №1, вітрина №8;
- Гвинтівка піхотна системи «Бердан-2», Росія, 1885 р., №3-3669, зал №1, вітрина №8;
- Гвинтівка системи «Мосіна», СРСР (Тула), 1927 р., №3-2973, зал №1, вітрина №8;
- Багнет зразка 1870 р., Росія, кін. XIX ст., №3-743, зал №1, вітрина №17;
- Картина худ. Ю. Лукасевича «Російські кавалеристи (гусари поч. XIX ст.)», №Ж-1557, зал №1;
- Картина худ. Ю. Лукасевича «Російські кавалеристи (улани поч. XIX ст.)», №Ж-1732, зал №1;
- Картина худ. Ю. Лукасевича «Російські кавалеристи (кірасири поч. XIX ст.)», №Ж-1558, зал №1;
- Картина худ. Ю. Лукасевича «Сурмач російської гвардії, кавалерист (поч. XIX ст.)», №Ж-607, зал №1;
- Картина худ. Ю. Лукасевича «Російські піхотинці (поч. XIX ст.)», №Ж-1733, зал №1;
- Кинджал «кама», Росія (Тула), кін. XIX ст., №3-131, зал №2, вітрина №4;
- Кортик офіцера авіації, Росія, Златоуст, поч. XX ст., №3-240, зал №2, вітрина №6;
- Шашка (т. зв. «георгіївська»). Росія, поч. XX ст., №3-212, зал №2, вітрина №7;
- Міномет, Росія, поч. XX ст., №3-3365, зал №2;
- Протазан унтер-офіцерський армійський, Росія, XVIII ст., №3-1432, зал №2, піраміда №3;

- Протазан, Росія, XVIII ст., №3-1419, зал №2, піраміда №3;
- Піка кавалерійська зр. 1901 р., Росія, поч. XX ст., №3-3780, зал №2, піраміда №4;
- Піка козака зр. 1901 р., Росія, поч. XX ст., №3-3568, зал №2, піраміда №4;
- Піка уланська, Росія, XIX ст., №3-1397, зал №2, піраміда №4;
- Литавра, Росія, XVIII ст., №Мі-63, зал №2.

Керуючись постановою ЦК КПРС «Про поліпшення ідейно-виховної роботи музеїв» з 1982 р., яка закликала радянські музеї ширше впроваджувати у практику музейної роботи сучасні технічні засоби, зокрема голографію, у «Арсеналі», наприкінці 1983 р., створили першу в СРСР тематичну стаціонарну виставку голограм під назвою «Старовинні і радянські ордени».

Вона доповнювала основну експозицію, розкривала основні етапи розвитку російської й радянської нагородних систем. На виставці демонструвалися голографічні зображення орденів Вітчизняної війни, Кутузова, Олександра Невського, Перемоги, Леніна, Червоного Прапора, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», медалей «Золота Зірка» Героя Радянського Союзу, «Серп і Молот» Героя Соціалістичної Праці [5, с. 2]. Виставка голограм нагород, з прибраними радянськими, але залишеними російськими XVIII–XIX ст. діє і сьогодні.

Таким чином, можемо констатувати, що російський ідеологічний тиск радянського періоду відчувався практично у всіх ділянках духовного життя українців, у тому числі, у музейному просторі. Через переважаючі у музейних експозиціях предмети російського та радянського походження, тоталітарна система цілеспрямовано нав'язувала українцям брехливі російсько-радянські міфи і стереотипи, яких значна частина українського суспільства не в змозі позбутися і дотепер.

Література

1. Архів Львівського історичного музею (далі ЛІМ), фондова група «Зброя», кн. 4., №№ 3-1728, 3-1751, 3-1754.
2. Архів ЛІМ, фондова група «Зброя», кн. 5, №№3-2100, 3-2101, 3-2107, 3-2108, 3-2109, 3-2325, 3-2326, 3-2329, 3-2331, 3-2335, 3-2336, 3-2338.
3. Мельник Б. В., Роман О. М. Колекція зброї Львівського історичного музею, Скарби зброї XV–XVIII ст. з колекції Львівського історичного музею. Каталог виставки, Лодзь, 2006, 131 с.
4. Ніколаєнко Т. «Арсенал» – новий львівський музей, Ленінська молодь, Львів, 1981, 19 травня, ч.60, с.1.
5. Старовинні і радянські ордени. Виставка голограм, Львів, 1987, 16 с.
6. Шипов А. Мирная профессия «Арсенала», Львовская правда, Львов, 1985, 29 июня, ч.124, с. 4.

УДК 94(477.7):314.15(=411.16)1930»

ЄВРЕЙСЬКІ ГОСПОДАРСТВА ПІВДНЯ УСРР У ЧАСИ ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ 1932 – 1934 РР.

Олеся Розовик,

кандидат історичних наук, доцент кафедри україністики Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

У статті висвітлено загальні статистичні дані щодо процесу утворення єврейських населених пунктів на Півдні України, рівень їх забезпечення землями, становище